УДК 378:37.02:811=161.2
DOI https://doi.org/10.12958/3083-6514-2026-3-47-51

Руденко Наталія Петрівна,
кандидатка філологічних наук,
доцентка кафедри методики навчання,
стилістики і культури української мови
Черкаського національного університету
імені Богдана Хмельницького,
м. Черкаси, Україна.
rudenkon@vu.cdu.edu.ua
https://orcid.org/0000-0003-3912-0053

СПЕЦИФІКА ФОРМУВАННЯ НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ НА ЗАНЯТТЯХ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ

Постановка проблеми. Важливим завданням вищої освіти є не лише набуття знань і формування професійних умінь і навичок студентів, але й спонукання майбутніх фахівців до постійного самостійного вдосконалення набутих компетентностей, поглиблення своїх знань, пошуку нових підходів до вирішення професійних завдань і проблем. Для цього необхідно сформувати у майбутнього спеціаліста уміння працювати з новою інформацією, здійснювати її пошук, аналіз, узагальнювати отримані знання і бути готовим застосувати їх у своїй безпосередній професійній діяльності. Такі компетентності формуються під час проведення наукової та дослідницької діяльності. «Науково-дослідницька компетентність студентів – це інтегративна якість особистості, яка виявляється у здатності до самостійного наукового пошуку, постановки проблем, розроблення гіпотез, аналізу фактів, формулювання висновків та аргументованого представлення результатів дослідження» (Башавець та ін., 2025, с. 58).

Для формування науково-дослідницької компетентності важливим є не лише знання фахових дисциплін, а й ті загальні навички, що формують гнучкість, адаптивність і креативність мислення людини, вміння аналізувати, узагальнювати інформацію, встановлювати причинно-наслідкові зв’язки, спрогнозувати подальші кроки дослідження і висувати гіпотези. Такі вміння формуються і на заняттях з української мови за професійним спрямуванням при вивченні тем з культури мови та стилістики, зокрема наукового стилю.

Аналіз останніх досліджень. Питання формування професійних компетентностей здобувачами вищої освіти постійно розглядається педагогами-методистами. У своїх працях науковці детально аналізують загальні проблеми формування наукової та дослідницької компетентності фахівця як складової фахових компетентностей. У працях Глущук С. В., Гагаріна М. І., Кошлаби А. П., Височан Л. Л., Башовець Н. А., Ігнатенко С. О., Форостян О. І., Маматової З. Р. проаналізовано поняття науково-дослідницької компетентності, її структурні елементи, методи і прийоми, які забезпечують її формування. Окремі праці дослідників присвячені особливостям формування науково-дослідницької компетентності у педагогів (Ковальчук І. Л., Сердюк Г. А., Лобачова І. М., Новгородська Ю. Г.). Однак практично не дослідженими є засоби і прийоми, які використовуються на заняттях з української мови за професійним спрямуванням для формування у студентів різних спеціальностей навичок наукової роботи та презентування усно чи письмово її результатів у формі наукового тексту.

Метою дослідження є аналіз специфіки та ефективності засобів і прийомів для формування науково-дослідницької компетентності студентів на заняттях з української мови за професійним спрямуванням.

Методологія та методи дослідження. У дослідженні використовуємо загальнонаукові методи, за допомогою яких було проведено всебічний аналіз та узагальнення основних засобів і прийомів формування науково-дослідницької компетентності студентів на заняттях з фахової мови.

Виклад основного матеріалу. Завданнями вищих навчальних закладів є формування загальних та фахових компетентностей. Наприклад, Стандарт вищої освіти України перший (бакалаврський) рівень, галузь знань 01 – «Освіта / Педагогіка», спеціальність 015 – «Професійна освіта (за спеціалізаціями)» передбачає серед спеціальних фахових навичок і такі, що безпосередньо пов'язані з науково-дослідницькою компетентністю, зокрема «здатність використовувати у професійній діяльності основні положення, методи, принципи фундаментальних та прикладних наук» (Стандарт, 2019). Тобто наголошується, що студенти у закладі вищої освіти мають формувати навички роботи з науковим текстом, будувати усне висловлювання на професійні теми, що забезпечується, також, і досконалим володінням фаховою українською мовою. Таким чином, студенти ще на першому курсі мають ознайомитися із особливостями професійної мовленнєвої комунікації, що передбачає вивчення наукового стилю мови, його ознак, особливостей побудови наукових текстів, сформувати вміння аналізувати чуже наукове мовлення і створювати власні наукові висловлювання. «Науковий текст виступає результатом цілеспрямованої інтелектуальної діяльності, у якому мовні засоби підпорядковані логіці наукового мислення та вимогам доказовості» (Чернявська та ін., 2026, с. 176). Тому для студентів першого курсу різних спеціальностей передбачена обов'язкова дисципліна «Українська мова за професійним спрямуванням», основним завданням якої є формування мовленнєвої професійної культури, а також ознайомлення з особливостями фахової мови майбутнього спеціаліста конкретної галузі знань.

Для поглиблення й вдосконалення наукових і науково-дослідницьких навичок студентів на заняттях з української мови виділяємо окремі теми з вивчення наукового стилю та специфіки наукової комунікації майбутнього фахівця. Відповідно вивчення таких тем передбачає виконання системи завдань і вправ, які сприяють формуванню відповідних навичок. До таких вправ можна віднести «виконання практичних і домашніх завдань, контрольних робіт, що містять елементи наукових досліджень і вимагають від студентів ознайомлення з достатньо широким колом літератури, використання комп'ютерної та іншої техніки» (Гагарін & Кошлаба, 2023, с. 164).

Роботу над формуванням науково-дослідницької компетентності студентів на заняттях з української мови у своїй практиці поділяємо на три основні етапи. Спочатку необхідно ознайомитися із особливостями написання наукових текстів, їхньою будовою, специфікою роботи над оформленням наукових міркувань. Студенти вчаться аналізувати тексти, розрізняти за змістом їхні види, призначення, виділяти основні елементи структури, редагувати зміст. «Уміння працювати з фаховими текстами сприятиме виробленню в студентів навичок вмілого оперування фаховою науковою термінологією, саморедагування тексту, а також формуванню здатності належним чином висловлювати свої думки» (Вакулович та ін., 2025, с. 8). Можна запропонувати кілька завдань для формування таких навичок. (Усі приклади розроблені і використовуються авторкою на заняттях з курсу «Українська мова за професійним спрямуванням» для студентів спеціальностей A4 Середня освіта (за предметними спеціальностями), F6 Інформаційні системи та технології, A2 Дошкільна освіта, A3 Початкова освіта, A6 Спеціальна освіта, B4 Образотворче мистецтво та реставрація, I10 Соціальна робота та консультування, D3 Менеджмент, A7 Фізична культура і спорт, C4 Психологія).

Оскільки кількість практичних занять з української мови за професійним спрямуванням для вивчення наукового стилю невелика, можна запропонувати індивідуальну домашню роботу,

щоб студенти самостійно вибрали наукову працю своєї галузі знань і її схарактеризували. *Розгляньте будь-яку наукову статтю вашого фаху і напишіть на неї відгук. Зазначте автора, назву статті, де було опубліковано текст, яка галузь знань, аудиторію, на яку розрахована стаття. Чому ви звернулися саме до цього тексту, що вас зацікавило чи вразило в ньому?*

На другому етапі роботи над науковим стилем студенти мають детально ознайомитися з термінологією обраного фаху, особливостями її будови, творення, використання. Робота над термінологією проводиться постійно, ефективними є вправи, де завданням є розподіл термінів за сферою використання. Також можна запропонувати вправи, де студенти самостійно аналізують вузькоспеціальні терміни, що дає змогу запам'ятати слова, а також правильно їх використовувати у мовленні. *Ви ознайомлюєтеся на фахових заняттях із вузькогалузевою термінологією. Як ви можете її охарактеризувати? Чим вона особлива? Назвіть вузькогалузеві терміни вашого фаху, які ви вивчили на фахових курсах і дайте їм визначення.* Для аналізу термінів за способами творення та будовою можна запропонувати кілька індивідуальних завдань, коли студенти за термінологічними словниками відшукують поняття й пояснюють способи їх творення, структурну модель чи будову. Такі завдання розвивають навички самостійної пошукової роботи, а також знайомлять студентів із термінологічними словниками. «Робота з фаховими словниками, вправи з перебудови тексту, визначення термінів та ін. дозволяють подолати такі недоліки усного і писемного мовлення, як калькування, невиправдане вживання запозичених слів і термінологічної лексики» (Вакулович та ін., 2025, с. 11).

Важливим етапом формування навичок наукової роботи є вміння виступати перед аудиторією із повідомленням на різні професійні теми, зокрема із описом власного наукового дослідження. Тому в курсі «Українська мова за професійним спрямуванням» передбачені завдання, для виконання яких студенти будують зв'язне висловлювання щодо фахових питань. Це можуть бути як індивідуальні, так і групові проєкти, у створенні яких беруть участь кілька студентів, об'єднаних спільним об'єктом вивчення. Наприклад: *Які наукові дослідження вашого фаху вам запам'яталися, чим вразили? Що б ви особисто хотіли досліджувати і чому? Пригадайте, які праці відомих науковців вашого фаху ви читали? Що вас вразило у цих наукових розвідках?*

Отже, формування науково-дослідницької компетентності на заняттях з української мови є важливим завданням викладання цієї дисципліни для студентів як філологічних, так і нефілологічних спеціальностей. Саме на заняттях цього курсу формуються навички роботи з науковим фаховим текстом, термінологією та усним зв'язним висловлюванням на професійні теми. Це комплексна робота, яка поєднує виконання різних завдань із аналізу, редагування, написання наукових текстів та їх частин, а також робота над термінологією фахової галузі. Такі завдання допомагають сформувати у студентів професійне наукове мовлення, розуміння важливості дослідницької роботи, а також розвивають наукове мислення, що допоможе у подальшій роботі над студентськими науковими текстами, що є невід'ємною складовою навчання студентів у закладі вищої освіти.

Список використаної літератури

1. Башавець Н. А., Ігнатенко С. О., Форостян О. І., Маматова З. Р. Формування науково-дослідницької компетентності студентів: виклики та перспективи. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського.* 2025. Вип. 3(152). С. 57–62. DOI: https://doi.org/10.24195/2617-6688-2025-3-8

2. Стандарт вищої освіти України перший (бакалаврський) рівень, галузь знань 01 – «Освіта / Педагогіка», спеціальність 015 – «Професійна освіта (за спеціалізаціями)». Видання офіційне. Київ : МОН, 2019. 19 с. Режим доступу: https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2021/07/28/015-Profosvita-bakalavr.pdf

3. Чернявська С. М., Заверющенко М. П., Дяченко О. В. Науковий стиль сучасної української мови: структурні та функціональні особливості. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Філологія.* 2026. № 77. С. 175–179. DOI: https://doi.org/10.32782/2409-1154.2026.77.38

4. Гагарін М. І., Кошлаба А. П. Особливості формування дослідницької компетентності студентської молоді у педагогічних закладах вищої освіти. *Перспективи та інновації науки.* 2023. № 12(30). С. 159–167. DOI: https://doi.org/10.52058/2786-4952-2023-12(30)-159-167

5. Вакулович Л. Л., Назаренко Н. Г., Регушевська І. А. Використання фахової термінології в навчальних матеріалах з української мови за професійним спрямуванням. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Філологія. Журналістика.* 2025. Т. 36(75). № 1. Ч. 1. С. 7–12. DOI: https://doi.org/10.32782/2710-4656/2025.1.1/02

References

1. Bashavets, N. A., Ignatenko, S. O., Forostian, O. I., & Mamatova, Z. R. (2025). Formuvannia naukovo-doslidnytskoi kompetentnosti studentiv: vyklyky ta perspektyvy [Formation of students' research competence: challenges and prospects]. *Naukovyi visnyk Pivdennoukrainskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni K. D. Ushynskoho – Scientific bulletin of South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky, 3*(152), 57–62. DOI: https://doi.org/10.24195/2617-6688-2025-3-8 [in Ukrainian].

2. Standart vyshchoi osvity Ukrainy pershyi (bakalavrskyi) riven, haluz znan 01 – «Osvita / Pedahohika», spetsialnist 015 – «Profesiina osvita (za spetsializatsiiamy)» [Higher Education Standard of Ukraine: First (Bachelor's) Level, Field of Knowledge 01 «Education / Pedagogy», Specialty 015 «Vocational Education (by Specializations)»]. (2019). Kyiv: MON. Retrieved from https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2021/07/28/015-Profosvita-bakalavr.pdf [in Ukrainian].

3. Cherniavska, S. M., Zaveriushchenko, M. P., & Dyachenko, O. V. (2026). Naukovyi styl suchasnoi ukrainskoi movy: strukturni ta funktsionalni osoblyvosti [Scientific style of the modern Ukrainian language: structural and functional features]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Filolohiia – Scientific Bulletin International University. Philology, (77),* 175–179. DOI: https://doi.org/10.32782/2409-1154.2026.77.38 [in Ukrainian].

4. Haharin, M. I., & Koslaba, A. P. (2023). Osoblyvosti formuvannia doslidnytskoi kompetentnosti studentskoi molodi u pedahohichnykh zakladakh vyshchoi osvity [Features of the formation of research competence of youth students in teaching institutions of higher education]. *Perspektyvy ta innovatsii nauky – Prospects and innovations of science, 12*(30), 159–167. DOI: https://doi.org/10.52058/2786-4952-2023-12(30)-159-167 [in Ukrainian].

5. Vakulovych, L. L., Nazarenko, N. H., & Rehushevska, I. A. (2025). Vykorystannia fakhovoi terminolohii v navchalnykh materialakh z ukrainskoi movy za profesiinym spriamuvanniam [The use of professional terminology in teaching materials on Ukrainian language for professional purposes]. *Vcheni zapysky TNU imeni V. I. Vernadskoho. Filolohiia. Zhurnalistyka – Scientific notes of the V. I. Vernadsky Taurida National University. Philology. Journalism, 36*(75), 1(1), 7–12. DOI: https://doi.org/10.32782/2710-4656/2025.1.1/02 [in Ukrainian].

Руденко Н. П. Специфіка формування науково-дослідницької компетентності студентів на заняттях з української мови за професійним спрямуванням

У статті проаналізовано основні аспекти формування науково-дослідницької компетентності студентів різних спеціальностей на заняттях з української мови за професійним спрямуванням. Завданням сучасної вищої школи є не тільки забезпечення майбутніх фахівців науковими знаннями конкретної галузі, а й набуття ними умінь і навичок самостійно розвивати свої знання з фаху, працювати з новою інформацією, удосконалювати професійні вміння відповідно до новітніх наукових досягнень, компетентно спілкуватися на професійні теми. Якщо фунда-

ментальні наукові знання студенти отримують на заняттях з фахових дисциплін, то мовленнєві навички наукової комунікації формуються і вдосконалюються на заняттях з української мови за професійним спрямуванням. Роботу над формуванням наукової та науково-дослідницької компетентності на заняттях з української мови пропонуємо організовувати у кількох напрямках. Перш за все студенти вивчають наукові тексти свого фаху, навчаються їх аналізувати, редагувати, набувають навичок створення окремих складових частин тексту (актуальність, мета, завдання). Далі студенти засвоюють фахову термінологію, розрізняють вузькогалузеві та загальнонаукові поняття, використовують фахові терміни у зв'язних висловлюваннях на професійні теми. У статті запропоновано систему вправ і завдань для формування науково-дослідницької компетентності студентів першого курсу різних спеціальностей на заняттях з української мови. До таких вправ належать пошукові завдання на фахові теми, індивідуальні та групові наукові проєкти про свою спеціальність, вправи на розподіл термінів за певними лінгвістичними критеріями (за призначенням, будовою, структурними моделями, способами творення). Такі завдання розвивають логічне та творче мислення, допомагають запам'ятати і коректно використовувати фахові терміни, будувати зв'язні висловлювання на професійні теми, а також забезпечують розвиток наукового світогляду фахівця певної галузі знань.

Ключові слова: науково-дослідницька компетентність, наукова комунікація, науковий текст, фахова термінологія, зв'язне висловлювання на професійні теми, українська мова за професійним спрямуванням.

Rudenko N. P. Development of student research competence peculiarities in Ukrainian for professional purposes courses

The article deals with the main features of formation of research competence in undergraduate students of different specializations studying Ukrainian language for Professional Purposes. The modern system of education at the higher level does not only have to prepare future professionals with knowledge of sciences in their fields but also ensure that they can seek professional development independently, critically analyse new information, improve professional skills in line with modern discoveries and findings, and communicate effectively (both academically and professionally). Although having some basic disciplinary background is gained through specialized disciplines, all of the linguistic and communicative skills needed for academic discourse are specifically developed in Ukrainian for Professional Purposes classes. The study proposes a multidimensional approach to fostering students' scientific and research competence within the language curriculum. Initially, students are introduced to scientific texts relevant to their fields of study, where they learn to analyze and edit academic texts as well as to compose essential structural components of research writing, including the statement of relevance, research aim, and objectives. Subsequently, they acquire discipline-specific terminology, learn to distinguish between highly specialized and general scientific concepts, and develop the ability to use professional terminology appropriately in coherent academic and professional communication. This publication sets out a series of exercises and learning tasks, intended to introduce research skills for first-year students across academic disciplines. Such activities encompass research-grounded assignments on professional topics, single and group academic projects of students neighbouring their disciplines of study, as well as tasks related to the categorization of language for use through categorial criteria such as function, structure. This contributes to the promotion of analytical and creative thinking, compliance with the correct acquisition and use of professional terminology, cohesion in students' production of discourse regarding a topic related to their field, and cultivating a scientific worldview like what competent specialists would have in their respective fields.

Key words: research competence, academic communication, scientific text, professional terminology, coherent professional discourse, Ukrainian for professional purposes.

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

Дата першого надходження статті до видання: 16.08.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 23.08.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 30.09.2026